

خطبه ها و اندرزهای شاهان

در شاهنامه فردوسی

www.ketab.ir

پژوهش: دکتر نصرت صفی نیا

انتشارات بهر آفرید

۱۳۹۳

سرشناسه	صفی‌نیا، نصرت، ۱۳۲۱ -
عنوان قراردادی	شاهنامه، برگزیده
عنوان و نام پدیدآور	خطبه‌ها و اندرزهای شاهان در شاهنامه فردوسی/نصرت صفی‌نیا
مشخصات نشر	تهران: هوراآفرید، ۱۳۹۳
مشخصات ظاهری	۱۶۳ ص
شابک	978-964-9092-56-0
وضعیت فهرست نویسی:	فیا
یادداشت	کتابنامه به صورت زیرنویس
موضوع	فردوسی، ابوالقاسم، ۴۴۱۶-۳۲۹ ق. - شاهنامه - شاهان و فرمانروایان
موضوع	فردوسی، ابوالقاسم، ۴۴۱۶-۳۲۹ ق. - شاهنامه - نقد و تفسیر
موضوع	شعر فارسی - قرن ۴ ق - تاریخ و نقد
موضوع	شاهان و فرمانروایان در ادبیات فارسی
رده‌بندی کنگره	PIR ۴۴۹۷/ش ۲ ص ۷۱۳۹۳
رده‌بندی دیویی	۱/۲۱۱۵۸
شماره کتاب‌شناسی ملی:	۳۶۳۱۶۸۸

خطبه‌ها و اندرزهای شاهان در شاهنامه فردوسی

پژوهشگر دکتر نصرت صفی‌نیا

حروفچینی: انتشارات هوراآفرید

صفحه‌آرایی: میریندا مقیمی

چاپ نخست: ۱۳۹۳

شمارگان: ۵۰۰

بها: ۱۰۰۰۰ تومان

شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۹۰۹۲-۵۶-۰

ISBN: 978-964-9092-56-0

دفتر: نیاوران، خیابان جمشیدیه، (فیضیه)، کوی نوزدهم، پلاک ۲

کد پستی: ۱۹۷۷۸۸۶۴۱۵ تلفن: ۲۲۲۹۷۳۴۰

حق چاپ برای پژوهشگر محفوظ است

نمایه مطالب

۱۱	پیشگفتار
۱۷	شهریاری پیشدادیان و کیانیان
۱۷	کیومرث
۱۸	هوشنگ
۱۸	تهمورث
۱۹	جمشید
۲۱	ضحاک
۲۲	فریدون
۲۲	منوچهر
۲۵	نودر
۲۵	زو تهماسپ
۲۵	گرشاسپ پسر زو تهماسپ
۲۶	کیقباد
۲۸	جانشین کردن کیکاووس
۲۹	کیکاووس
۲۹	جانشین کردن کیخسرو
۳۰	کیخسرو
۳۱	سخنرانی و اندرز کیخسرو پیش از مرگ
۳۲	وصیت کیخسرو به گودرز در انجمن بزرگان
۳۳	خطابه کیخسرو و جانشین کردن لهراسب در انجمن بزرگان
۳۶	سخنرانی لهراسب در انجمن بزرگان
۳۶	لهراسب

۳۸	گشتاسب
۳۹	گشتاسب و جانشینی بهمن اسفندیار
۴۰	بهمن اسفندیار
۴۲	سفارش جانشینی همای چهرزاد
۴۲	همای چهرزاد
۴۳	جانشین کردن داراب
۴۵	داراب
۴۵	سفارش جانشینی دارا در انجمن بزرگان
۴۶	دارا پسر داراب
۴۷	اسکندر
۴۹	شهریاری دودمان ساسانیان
۴۹	اردشیر بابکان
۵۱	کشورداری اردشیر
۵۶	گفتار شاه اردشیر خطاب به بزرگان کشور
۵۸	اندرز اردشیر شاه به مردمان
۶۲	پند از اردشیر
۶۳	سفارش اردشیر بابکان به فرزند جانشین خود شاپور
۶۸	شاپور پسر اردشیر
۷۱	پند شاپور به فرزند جانشینش اورمزد
۷۲	اندرز
۷۳	اورمزد پسر شاپور
۷۵	سفارش و پند اورمزد به فرزند جانشینش بهرام
۷۹	بهرام اورمزد
۸۱	اندرز بهرام اورمزد به فرزند جانشینش بهرام بهرام
۸۲	اندرز
۸۳	بهرام بهرام
۸۳	سالیان پادشاهی او نوزده سال بود

۸۵	بهرام بهرامیان
۸۷	نرسی بهرام
۸۸	سفارش نرسی به فرزند جانشینش آورمزد
۸۹	آورمزد نرسی
۹۲	شاپور ملقب به ذوالاکتاف
۹۲	سفارش به برادر جانشینش
۹۲	اندرز شاپور ذوالاکتاف به جانشین در انجمن بزرگان
۹۴	پیمان شاپور ذوالاکتاف با برادرش اردشیر و جانشین کردن او
۹۷	اردشیر نیکوکار
۹۸	شاپور پسر شاپور (ذوالاکتاف)
۱۰۱	بهرام شاپور
۱۰۳	سپردن پادشاهی بهرام شاپور به برادرش یزدگرد
۱۰۴	یزدگرد بزه گر
۱۰۵	سخنرانی گشسب دبیر در انجمن بزرگان
۱۰۶	سخنرانی بهرام فرزند یزدگرد در انجمن بزرگان
۱۰۸	سخنرانی پاسخ بهرام به بزرگان ایران
۱۱۱	بهرام گور
۱۱۲	واگذاری پادشاهی بهرام گور به فرزندش یزدگرد در انجمن بزرگان
۱۱۴	یزدگرد پسر بهرام گور
۱۱۵	جانشینی هرمز از سوی یزدگرد در انجمن بزرگان
۱۱۶	هرمز پسر یزدگرد
۱۱۶	پیروز پسر یزدگرد
۱۱۸	بلاش پسر پیروز
۱۲۱	قباد پسر پیروز
۱۲۳	قباد و برگزیدن خسرو انوشیروان به جانشینی خود
۱۲۴	خسرو نوشین روان
۱۲۹	نامه جانشینی خسرو نوشین روان برای پسرش هرمزد

- ۱۲۹ اندرز خسرو انوشیروان به جانشین خود
- ۱۳۴ سفارش و اندرز خسرو انوشیروان به جانشین خود هرمزد
- ۱۳۷ هرمز پسر خسرو نوشین روان
- ۱۴۲ خسرو پرویز پسر هرمز
- ۱۴۳ قباد شیرویه پسر خسرو پرویز
- ۱۴۴ اردشیر فرزند شیروی
- ۱۴۶ فرابین
- ۱۴۷ پورانده خت فرزند خسرو پرویز
- ۱۴۸ ازرم دخت فرزند خسرو پرویز
- ۱۵۰ فرخزاد پسر خسرو پرویز
- ۱۵۱ یزدگرد
- ۱۵۲ سخن رستم فرخزاد خطاب به برادر
- ۱۵۴ سخن پایانی یزدگرد خطاب به تونس
- ۱۵۵ سخن پایانی فردوسی
- ۱۵۷ ویژگی های خطابه های شاهان و بزرگان

پیشگفتار

شاهنامه فردوسی که بیش از هزار سال از نظم آن می‌گذرد، از روی نسخه‌های شاهنامه به نثر و دفترهایی که در زمان وی هنوز نزد برخی از بزرگان و دهقانان و موبدان موجود بوده و از نسل‌های پیشین، زبان به زبان نقل شده و نگارش یافته توسط فردوسی، این خردمند بزرگ و نگهدارنده فرهنگ و تاریخ و آداب و رسوم و زبان ایران زمین به نظم درآمده است که دقیقی توسی هم بخش‌هایی از آن را در دست داشته و به نظم آورده است^(۱) و آن نامه شاهان ایران مربوط به سده‌هایی بسیار پیش از زمان فردوسی بوده است.

«در دوره ساسانیان بود که افسانه‌های تاریخی و روایات مذهبی پراکنده با فرا خواندن بسیاری از موبدان که هر یک بخش‌هایی از آن‌ها را نگاهداری کرده بودند، گردآوری شد و بدین ترتیب تاریخ منظم و مشروحی را که از نخستین شاه شروع می‌شد و تا دوره مؤلفین ادامه می‌یافت پدید آوردند و این در کتاب تاریخ بزرگی به نام «خوتای نامک» در اواخر دوره ساسانیان تدوین گشت. جدا از آن، کتاب‌های کوچک عمومی یعنی افسانه‌های پهلوانی هم وجود داشت که در هر یک از آن‌ها، یکی از پهلوانان یا خاندانی از خاندان‌های پهلوانی موضوع بحث داستان بود.»^(۲)

بنا به روایات ملی و مذهبی کیومرث نخستین پادشاه پارسیان و نخستین کسی

۱- شاهنامه ج ۱ رویه ۲۲ داستان دقیقی شاعر

۲- کیانیان رویه ۶۴

بود که در روی زمین به شاهی رسید و تاج بر سر گذاشت و سر دودمان شاهان پیشدادی و جانشینان آن‌ها یعنی از هوشنگ تا گشتاسب به مدت سه هزار سال بود.^(۱) در هزار سال اول هوشنگ پیشداد و تهمورث و جمشید پادشاهی کردند.^(۲) در هزاره دوم اژی دهاک

در هزاره سوم فریدون، منوچهر، نوذر تا زو پادشاهی کردند.^(۳)

به دنبال این نخستین شاهان و پهلوانان داستانی، شاهانی ذکر شده‌اند که عنوان «کوی» دارند و در یشت ۱۳ (بند ۱۳۲) و یشت ۱۹ (بند ۷۱ به بعد) نام برده شده‌اند مانند کیقباد، کیکاووس، کی آرث، کی سیاوش و کیخسرو...

در چهار دانسک^(۴) کیقباد نخستین پادشاه کیانی دانسته شده است.

کیخسرو پسر سیاوش و نواده کیکاووس پادشاهی را به لهراسب سپرد.^(۵)

پس از لهراسب فرزندش گشتاسب به پادشاهی رسید.

در سی امین سال پادشاهی او زردشت دین اهورا مزدا را بیاورد.

و هزاره چهارم آغاز شد.

پس از گشتاسب بهمن پسر اسفندیار و پس او اوهمای و سپس فرزندش داراب و بعد دارای داراب شهریار این ایران زمین بودند.

۱- کیانیان رویه‌های ۶۶ و ۹۳

۲- بنا بر نوشته ثعالی جمشید دو هزار سال پیش از حضرت سلیمان می‌زیسته است. ر.ک. ثعالی تاریخ غررالسیر رویه ۴۴- دینوری، الاخبار الطوال رویه ۳۱-۳۰- ابن قتیبه، المعارف رویه ۶۵۲

۳- کیانیان رویه ۹۵

۴- دینکورت کتاب ۱۸ فصل ۱۳ بند ۱۲

۵- گویند در گنگ دژ معتکف شد. کیانیان رویه ۱۰۶- اما به نقل از شاهنامه با چند تن از همراهان به کوه رفت و در آنجا در میان برف و بوران همگی را بر جای گذاشت و خود ناپدید شد.

در زمان دارای داراب اسکندر بر ایران تاخت و خاندان شاهی ایران شهر را برانداخت.^(۱)

سلوکی های جانشین اسکندر در نواحی مختلف به شکل ساتراپ نشین فرمانروایی کردند تا آن که اشک و تیرداد اشکانی ساتراپ های شرقی را تصرف و سال پاییزی پارسی برابر با ۲۵۰ پیش از میلاد را آغاز پادشاهی خود تعیین کردند و کم کم سرزمین های زیر فرمانروایی را گسترش دادند و به مدت ۴۷۰ سال شهریاران ایران بودند.^(۲)

اردشیر بابکان دودمان ساسانیان را پی نهاد که تا سال ۶۵۲ میلادی یعنی حدود ۴۳۰ سال بر ایران فرمانروایی کردند. در این سال که برابر با ۳۱ هجری است این سلسله توسط تازیان منقرض شد.

«در کتاب «خداینامک» نسب نامه خاندان های قدیم پادشاهی ایران یعنی خاندان پیشدادیان از فریدون و منوچهر و جانشینان آن ها به نحوی که مفسران اوستا ذکر کرده بودند، آمده بود.»^(۳)

«در فصل ۳۳ بندهشن ایرانی، شمار سال های تمام سلطنت ها در هزاره های سه گانه اول تاریخ، به اضافه سال هایی از چهارمین هزاره که پیش از غلبه تازیان است ذکر شده است.»^(۴)

و این نشانه همسو بودن روایات ملی و مذهبی است.

- ۱- اسکندر در سال ۳۳۰ پیش از میلاد بر ایران و داریوش سوم دست یافت. (لغت نامه، ماده اسکندر).
- ۲- انقراض دودمان اشکانی در سال ۲۲۰ میلادی به وسیله اردشیر بابکان است. (لغت نامه، ماده اشکانیان)

۳- کیانیان رویه ۱۰۰

۴- همان رویه ۱۰۴

در شاهنامه فردوسی تاریخ پیشدادیان و کیانیان تقریباً ۲۷۰۰۰ بیت را شامل است.

بدین ترتیب از زمان عیلامیان و مادها که در نوشته‌های مورخین یونان مانده است نخستین شاهان نزدیک پنج هزار سال پیش و شاید هم پیش‌تر، بر ایران فرمانروایی می‌کرده‌اند.^(۱)

۱- حفاری‌های تپه حصار نزدیک دامغان (در مرز پارت) و تپه گیان نزدیک نهاوند و تپه سیالک نزدیک کاشان و کوی تپه رضاییه که همه در نواحی مرزی سرزمین ماد قرار گرفته‌اند نشان می‌دهند که آثار به دست آمده مربوط به دوره هزاره چهارم و آغاز هزاره سوم پیش از میلاد است. در آن عصر سرزمین ماد از سوریه و فلسطین تا آسیای میانه و چین کشیده می‌شده است. نشانه‌های نخستین تقسیم مهم اجتماعی کار، میان شبان پیشه و کشاورز پدید آمده بود و پیشه نساجی و کوزه‌گری ترقی کرد و نگش‌های هندسی و دام‌های شاخدار و گوسفندان زمینه آفرینش‌های هنری بود بنابراین تمدن ماد را می‌توان سه هزار تا دو هزار و پانصد سال پیش از میلاد دانست.

خاک اصلی و مسکن عیلامیان دره کارون و کرخه بود که اکنون جزء خوزستان است ولی در زمان باستان مقر آنها و دایره گسترش زبان ایشان بسیار گسترده‌تر بود چنان که در بوشهر در کرانه خلیج فارس نوشته‌ای به زبان عیلامی که تاریخ آن در حدود اواسط هزاره سوم پیش از میلاد است یافت شد.

در دیگر نقاط فارس نیز نبشته‌های عیلامی به خط میخی و نقوش برجسته کشف شده است. «قدیم‌ترین بخش‌های اوستا، یعنی سرودهای گانه‌ها و «پسنه هفت فصل» و «پشت‌ها» که به نثر است بدون شک در آغاز هزاره اول پیش از میلاد تنظیم شده است. (تاریخ ماد، دیاکونوف از رویه ۹۶ تا ۹۹)

و نام‌ها و نسب‌ها در بسیاری از روایات ملی و مذهبی با تشابه بسیار تاریخی وجود دارد. (تاریخ ماد، دیاکونوف رویه ۱۷۱)

شاهان سرزمین ایران را از نخست رسم بر این بوده است که در آغاز بر تخت نشستن، انجمنی از بزرگان به پیشگاه می آمدند و او در این انجمن خطاب به آنها برنامه فرمانروایی خود و راه خود را بیان می کرد. تا آنجا که از شاهنامه فردوسی برمی آید، همگی پادشاهان ایران زمین در هنگام بر تخت نشستن چنین آیینی را برگزار کرده اند حتی اگر خطابه برخی از آنها آورده نشده باشد.

پادشاهان تصمیم گیری های خود را با رهن، مردان و سران لشکر یعنی «انجمن بزرگان» رایزنی می کرده اند، این بزرگان قدرت بسیار داشتند چنان که انتخاب جانشین شاه یا انتقاد از شاه یا عزل شاه را حق خود می دانستند، به همین جهت جلب نظر آنها برای شهریاران از اهمیت ویژه ای برخوردار بوده است. تاجگذاری و بر تخت نشستن همگی شهریاران نیز در برابر این انجمن بوده و تاریخ پادشاهی آنها نیز از آن روز به شمار می آمده است.